

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

УДК 351.74 (477)

В'ячеслав КОНОПЛЬОВ

доктор юридичних наук, доцент,
начальник Кримського юридичного
інституту Одеського державного
юридичного університету МВС України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ГРОМАДЯН У ДІЯЛЬНОСТІ ОВС

Розглядаються особливості системи забезпечення безпеки громадян органами внутрішніх справ, визначається її структура. Аналізуються механізми реалізації прав людини, форми і методи діяльності ОВС у сфері забезпечення безпеки громадян.

Рассматриваются особенности системы обеспечения безопасности граждан органами внутренних дел, определяется её структура. Анализируются механизмы реализации прав человека, формы, методы деятельности ОВД в сфере обеспечения безопасности граждан.

The article considers general propositions of citizen safety system construction which is based on consecutive passage of five phases of development. The author describes the main forms of the organs of Internal Affairs activity for private rights and liberties of human and citizen guarantying. As well there are defined the elements of mechanism of human rights realization, forms and methods of the organs of Internal Affairs activity for private rights and liberties of human and citizen ensuring.

Ключові слова: діяльність ОВС, система безпеки, механізм забезпечення безпеки громадян.

Ключевые слова: деятельность ОВД, система безопасности, механизм обеспечения безопасности граждан.

Keywords: of the organs of Internal Affairs activity, system of safety, mechanism of human rights realization.

Політичне, економічне й соціальне оновлення суспільства зумовлює потребу приведення правових, організаційних, структурних та

інших засад функціонування органів виконавчої влади у відповідність з новими умовами розвитку нашої держави. Органи внутрішніх справ (далі – ОВС) зобов'язані забезпечити реалізацію наданих їм повноважень, виходячи з пріоритетності прав і свобод людини, що вимагає якісних змін в усіх напрямках їхньої діяльності.

За умов розвитку демократичної правової держави ОВС мають набути статусу авторитетної, суто правоохоронної структури з чіткою, злагодженою, прогресивною організацією роботи, оскільки їх ефективне функціонування є основою стабільної життєдіяльності суспільства і держави.

Головним завданням системи ОВС є забезпечення безпеки громадян, державних і громадських організацій. Ефективність цієї роботи визначається надійністю їхньої правоохоронної діяльності, скерованої на забезпечення законності та правопорядку. Показником ефективності є престиж ОВС серед населення, рівень правової захищеності соціального благополуччя, оперативність реагування і ступінь розкриття злочинів. Найважливішою в переліку чинників престижності правоохоронних органів є обізнаність громадян із результатами діяльності щодо забезпечення громадської безпеки.

Нині вивченням проблеми забезпечення безпеки окремих громадян і суспільства загалом займаються науковці різних галузей. Дослідженню цих питань присвячені наукові праці В. Авер'янова, О. Бандурки, Д. Бахраха, О. Безсмертного, Ю. Битяка, А. Васильєва, І. Веремєєнка, І. Голосніченка, С. Гончарука, Е. Додіна, М. Дорогіх, М. Єропкіна, В. Захарова, В. Зуя, Л. Коваля, О. Коренєва, М. Корнієнка, О. Остапенко, І. Пахомова, В. Петкова, Л. Попова, О. Серьогіна, Ю. Шемшученка, В. Шкарупи та інших. Аналіз цих досліджень свідчить, що проблема усвідомлення сутності безпеки та її визначення як поняття залишається поки що не вирішеною. Можна виокремити такі напрями дослідження порушеної проблеми:

- вивчення причин появи та поведінки жертви;
- забезпечення ефективної діяльності працівників правоохоронних організацій з охорони громадського порядку і безпеки;
- розроблення шляхів забезпечення правоохоронними органами безпеки громадян, їх окремих груп і суспільства загалом від злочинів, терористичних актів;

- забезпечення особистої професійної безпеки працівників правоохоронних органів;
- розроблення системи заходів для навчання громадян правильно поводитися в небезпечних ситуаціях, для зниження віктимності в їхній поведінці;
- дослідження схильності людини бути жертвою нещасних випадків [1].

Діяльність у зазначених напрямках вимагає чіткої організації процесу захисту від різних видів небезпеки. Запобігання скоєнню злочинів і правопорушень має стати основним завданням правоохоронної діяльності, адже за своєю значущістю воно важливіше, ніж ліквідація наслідків злочинів. Необхідність боротьби зі злочинністю – це результат низької ефективності роботи щодо запобігання скоєнню злочинів.

Отже, основою організації системи безпеки є чітка поінформованість про структуру контрольованої системи, стан надійності її елементів і своєчасне запобігання можливій ненадійності. Елементи системи, що мають високий ступінь ненадійності, вимагають підвищеної уваги, щоб своєчасно вжити профілактичних заходів. Проте проблема полягає не лише в забезпеченні контролю за складниками системи, а й у встановленні відповідних критеріїв, які дозволяють виявити певні відхилення від визначених норм взаємообумовлених відносин. Слід зазначити, що підвищення надійності за рахунок гарантованої безпеки має об'єктивні механізми й обмеження доцільності, пов'язані з тим, що за певних умов витрати на її забезпечення перебільшуватимуть можливі збитки від порушень, що відбуватимуться.

Регульовальним механізмом забезпечення безпеки є економічний ефект, що визначається значенням втрат і можливих витрат на їхнє запобігання. Однак установити спостереження за ненадійними ланками механізму можна лише за умов їх прояву. Наступний крок у забезпеченні ефективного контролю – встановлення значущості спостережуваного відхилення і небезпеки виникнення значної втрати.

Слід враховувати, що лише досвід практичної діяльності дозволяє встановити причини, які провокують порушення, і вивчити природу їх виникнення для організації запобіжних профілактичних дій [3; 4]. Організація системи безпеки безперервно вдосконалюється на всіх

етапах її формування. Визначити способи вдосконалення цієї системи – мета нашого дослідження.

Керуючись загальними принципами організації соціальних систем, яким притаманна здатність до саморозвитку, розглянемо етапи формування системи забезпечення безпеки громадян у діяльності ОВС.

Перший етап формування системи забезпечення безпеки громадян у діяльності ОВС полягає в накопиченні даних про чинники, що завдають шкоди нормальній життєдіяльності контрольованої системи. Цей етап, для якого характерна висока невизначеність зв'язків, передбачає збирання фактів про сприятливі та несприятливі умови встановлення таких зв'язків. Його можна вважати етапом побудови образів.

Під час другого етапу зазначеної системи систематизують накопичений досвід і формують упорядковану систему класифікації сприятливих і несприятливих чинників, що впливають на взаємообумовлені відносини. Точність такої класифікації та її структура визначаються точністю критерію зіставлення в оцінці порівнюваних процесів, а також результатів їх протікання.

Як перший, так і другий етапи визначаються точністю спостережуваних процесів, їх чисельністю, об'єднуючись в етап критеріальності системи безпеки.

На третьому етапі вибудовується система безпеки, тобто встановлюється логічна взаємообумовленість у системі класифікації сприятливих і несприятливих чинників, що впливають на життєдіяльність взаємообумовлених відносин. Структура таких логічних побудов може бути представлена у вигляді графів, а сам етап організації безпеки відносин можна характеризувати як побудову системи логічних відносин.

Четвертий етап побудови системи забезпечення безпеки громадян у діяльності ОВС полягає в деталізації ступеня взаємовідношення елементів встановлених логічних зв'язків. Саме на цьому етапі визначається, ослаблена чи посилена значущість будь-якого елемента побудованого графологічного ланцюга, що може суттєво вплинути на кінцевий результат. Варіативність логічних ланцюгів і аналітична залежність між їхніми елементами дозволяють виявити еквіфінальні системи отримання однакового результату або статистичного прин-

ципу його досягнення. Цей етап вважають етапом встановлення аналітичної залежності.

П'ятий етап пов'язаний із систематизацією різних логічних структур, що є значущими для досягнення кінцевого результату і мають однакові аналітичні описи [5]. Цей етап за своєю організацією повторює перший, але відрізняється тим, що сформовані образи об'єднуються в деякі інтегральні класи за видами аналітичної залежності. Йому властивий високий рівень накопичення даних про фактори, що задають збитків життєдіяльності контролюваної системи у взаємообумовлених зв'язках, з'єднаних однаковою аналітичною залежністю.

Подальше вдосконалення побудови цілісної системи безпеки визначається повторенням циклу проходження описаних етапів. Число таких циклів свідчить про складність організації системи і залежить від ступеня диференціації спостережуваних процесів та інтеграції одержаних узагальнень. Цей етап побудови системи забезпечення безпеки можна характеризувати як етап синтезу або інтеграційної побудови системи контролю й управління безпеки взаємообумовлених відносин громадян і працівників ОВС. Загальна структура етапності таких відносин як цілісної системи взаємообумовлених ланок єдиного процесу побудови контролю відображена на рис. 1.

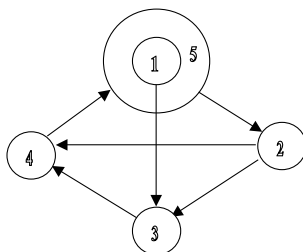

Рис. 1. Структура етапності організації системи контролю безпеки взаємообумовлених відносин

Слід зазначити, що перехід на новий етап стимулює роботу з удосконалення попередніх, впливаючи на подальший їхній розвиток. Послідовність цієї роботи така:

1. Виокремлення значущих чинників для життєдіяльної системи.
2. Систематизація значущих чинників.
3. Встановлення логічних зв'язків у системі значущих чинників.

4. Виявлення аналітичної залежності між значущими чинниками.

5. Об'єднання значущих чинників за аналітичними зв'язками.

Відповідно, перехід між етапами розвитку системи встановлює зв'язок між двома дихотомічними структурами, що формують «плаваючий» класифікатор для вибудовування системи.

Прогнозування майбутніх результатів можливе тільки на етапі встановлення аналітичної залежності між етапами відносин. Якою точною не була б система спостереження та розрізнення за подіями, вона завжди має межі, поза якими нагромаджується приховане порушення норм. Проте за високого рівня організації контролю виявлені порушення не загрожують збереженню стійкості нормальних відносин, до них можна застосувати заходи запобіжної корекції [6, 1–268; 7].

Незважаючи на те, що всі державні органи виконують правозабезпечувальну діяльність щодо прав і свобод людини та громадянина, проте характер, напрям і обсяг цієї діяльності різняться. Для одних захист суб'єктивних прав – основна, найважливіша функція, для інших – лише один із напрямів діяльності. Наприклад, правозахисна діяльність та забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина є основним напрямом функціонування ОВС. Тому роль ОВС у забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина визначається обсягом і компетенцією в цій сфері. Розкривається ж вона в різних формах і методах діяльності ОВС.

Форма діяльності ОВС із забезпечення реалізації прав людини і громадянина передбачає правові і неправові дії, що здійснюються з метою створення сприятливих умов для реалізації суб'єктивного права, припинення його порушення і поновлення порушеного права [10, 8].

Змістом кожної з форм діяльності ОВС із забезпечення конституційних особистих прав і свобод людини та громадянина є сукупність однорідних, конкретних дій їх працівників, що забезпечують сприятливі умови для повноцінного користування благами індивідуальної свободи, усувають негативні чинники, що перешкоджають реалізації особистих прав і свобод людини.

Дослідники К. Толкачов, А. Хабібулін визначають такі форми діяльності ОВС щодо забезпечення конституційних особистих

прав і свобод громадян: правозастосовна, виховна, правоохоронна [11, 118]. Інший підхід до цього питання в А. Олійника, який розрізняє два види форм діяльності ОВС у цій сфері: правові і неправові. До правових форм дослідник відносить: правоохоронну, нормотворчу, правозастосовну, а до неправових – організаційну і виховну [10]. На наш погляд, саме остання кваліфікація є найоптимальнішою, адже вона охоплює всю сукупність видів діяльності ОВС із забезпечення конституційних особистих прав людини і громадянина.

Оскільки не вся діяльність ОВС охоплена змістом правоохоронної форми, а лише її частина, що виявляється в діях щодо припинення забороненої нормами права поведінки, застосуванні заходів примусу та санкцій у разі вчинення правопорушення, охоронна діяльність у роботі ОВС полягає у втручанні в поведінку тих суб'єктів, що порушують права людини.

На думку автора, правоохоронну діяльність ОВС слід розглядати як правову форму забезпечення реалізації прав людини і громадянина, що передбачає виявлення, профілактику, запобігання, припинення і розкриття правопорушень, насамперед злочинів. Це практично всі дії ОВС щодо забезпечення громадської безпеки і громадського порядку, які належать до правоохоронної форми забезпечення прав людини і громадянина.

Можна зробити висновок, що забезпечення прав і свобод особи – це створення найсприятливіших умов для їх ефективної реалізації, що здійснюється всіма суб'єктами політичної системи суспільства. Важлива роль у цій діяльності належить державі, яка концентрує в собі потреби суспільства, через систему своїх органів і підпорядкованих їм державних підприємств і установ виконує багатоцільові функції, забезпечує науково обґрунтовану діяльність усіх елементів суспільства. У цьому контексті важливу роль відіграє правоохоронна діяльність та захист прав і свобод особи, за що відповідають державні організації в межах їхньої компетенції.

Діяльність ОВС забезпечує сприятливі умови для реалізації людиною своїх конституційних прав, свобод і особистої недоторканності, охороняє і захищає особистість від правопорушень та здійснює всі передбачені законом дії з поновлення порушених прав людини

та громадянина. Однак у всіх випадках побудови системи безпеки основним її компонентом є вивчення причин появи жертви або потерпілого і виявлення й усунення чинників, які породжують їх появу. У цьому випадку йдеться про умови, які посилюють репродукцію кримінального середовища, та носіїв кримінальної поведінки.

Зазначимо, що у взаємодії перебувають форми та методи діяльності ОВС у сфері забезпечення безпеки громадян як елементи механізму реалізації прав людини. Якщо форма характеризує структуру діяльності ОВС, засоби впливу на об'єкт, то метод показує, якими шляхами, прийомами і способами орган реалізує свої повноваження. Існування методу обумовлено існуванням конкретної форми діяльності. Ці два елементи механізму забезпечення реалізації конституційних прав громадян потребують досконалішого дослідження і висвітлення в навчальній літературі для практичних працівників ОВС.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. – Х.: Основа, 1999. – 440 с.
2. Бандурка А.М., Друзь В.А. Психологія влади. – Х.: Ун-т внутр. дел, 1999. – 326 с.
3. Бір С. Кібернетика і управління виробництвом. – М., 1995. – 367 с.
4. Глушков В.М. Енциклопедія кібернетики. – К., 1974. – 606 с.
5. Григорян А.Т., Кузнецов Б.Г. Механіка і цивілізація XVII–XIX ст. – М.: Наука, 1970. – 520 с.
6. Журов М.С., Конопльов В.В., Самсонкін В.Н. Психологія ХХ століття. – М.: Міжнародна академія проблем Людини в авіації і космонавтиці, 2004. – 532 с.
7. Конопльов В.В. Управлінські рішення в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ: сутність та організаційно-правові питання підготовки і прийняття. – Сімферополь: Вид-во Крим. юрид. ін-ту ХНУВС, 2006. – 356 с.
8. Конопльов В.В. Деякі положення безпеки та умови її забезпечення // Часопис Київського університету права. – К., 2005. – № 3. – С. 134–137.

9. Корнев А.П. Основы управления в органах внутренних дел. – М.: МВШМ, 1988. – 274 с.
10. Олійник А.Ю. Механізм, форми, методи та особливості забезпечення органами внутрішніх справ реалізації прав людини і громадянина: лекція. – К.: НАВСУ, 1997. – 8 с.
11. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан: монография / К.Б. Толкачев, А.Г. Хабибулин; Уфимская высшая школа. – Уфа, 1991. – 112 с.
12. Рівман Д.В. Віктимологія як соціальне явище. Питання профілактики злочинів. – М.: ВПУ МВС СРСР, 1976. – 74 с.
13. Petersen D. Techniques Safety Menegement. – N.Y.: Mc Craw Hill Book Comp, 1988. – P. 22–28.

Стаття надійшла 28.04.2009.